

„Mučenik“.

Crkva nije tako lako nekome dala časnij naslov »mučenik«. Tako jedan kanon illibertanskog sabora određuje da se ne smije ubrojiti među mučenike onaj, koji je polupao kumire i pri činu ga pogani ubili. Mensurije, kartaški biskup i primas afrički, zabranio je da se časti kao mučenike one, koji su sami prijavili progoniteljima i očitovali da imaju sv. knjige i da ih ne će da izruče. Isti je biskup osudio one, koji su inače bili opaki ili zaduženi, pak se za progona jednako prijavše progoniteljima, pa su se tako željeli riješiti svojih dugova (jer su kršćani darivali ovako zatvorene poradi vjere) ili svojih zlodjela (Sv. Aug., *Breviculus Collat. contra Donatistas III. c. 13*). Naprotiv heretici Donatiste u IV. vijeku davaše naslov »mučenika« i onima, koji su poginuli u svadi s katolicima (P. Monceaux, *Histoire litteraire de l'Afrique chretienne IV., 467—474*). U Africi su se hvalili i Montaniste, Meltijevci i fanatični Circoncellijanci, da imaju vlastite mučenike. Upravo je u tim krajevima bilo potrebno da Crkva točno označi tko je pravi mučenik. Stoga je sv. Augustin naglasio protiv krivovjeraca: *Martyres non facit poena, sed causa* (kazna ne čini mučenike, nego uzrok. In ps. 34, 13).

Biskup iz Tigisa (danas Bordj u Numidiji) piše kartaškom biskupu Mensuriju o »progoniteljima u Numidiji i tko je uhvaćen i koji nijesu htjeli predati sv. pismo, te su ih teškim mukama mučili i ubili; pa ih preporuča da ih valja štovati prema mučeničkoj zaslugi, hvali ih napokon što nijesu predali pismo« (*Breviculus coll. c. Donatistas III, c. 13. I.* Taj se biskup informirao ne samo o prilikama kod mučenja, nego i o uzroku, radi koga su bili mučeni i ubijeni, t. j. jer nijesu htjeli predavati sv. pismo i stoga ih hvali i preporuča kao mučenike (*commendavit pro martyrii sui merito*). Iz toga možemo zaključiti, da je u Africi kartaški biskup imao pravo dati naslov »mučenika«.

Ovo službeno priznanje mučeništva zovemo danas »vindicatio« ili »probatio«, pa i stari spisatelji govore o mučenicima »vindicati« ili »probati«. Optat iz Mileve pripovijeda, da je arcidakon Celijan ukorio u Kartagi neku Lucilu prije Dioklecijanova progona, što je kod pričešća ljubila relikvije »nescio cujus hominis mortui, etsi martyr, sed necdum vindicatio« (ne znam koga mrtvog čovjeka, promda mučenika, ali koji još nije priznat. *De schismate Donatist. I, 17*). I biskup je kaznio tu ženu. I sv. Augustin veli u natpisu u čast mučenika Nabora, da je njegovo mučeništvo priznato (*Verum martyrium vera est pietate probatum. Bull. crist. 1886, p. 10, 46*). I papa Vigilije spominje u nekoj pjesmi, kako je nekoje mučenike papa Damaz takovima priznao).

Kako je između crkve u Africi i one u Rimu postojala uska veza, lako možemo reći, da je isti običaj postojao i u Rimu. Doduše ne-

mamo upravnih dokaza, da je općenito postojao neki juridički postupak, kakav danas imamo kod beatifikacije ili kanonizacije. Ipak je postojao jedan ili drugi način, kojim je crkvena vlast očitovala tu »probatio« u doba progona ili kasnije.

1. Uvrštenje imena u liturgijske diptihe.

Diptisi tako se zovu radi dvostruke tablice. U njima su napisana bila imena: darovatelja prinosa za žrtve, te biskupa i vladara, mučenika i svetaca, pokojnika. (Takav nam je primjer ostao u mozarabičkoj liturgiji. Duchesne L., *Les origines du culte chrétien* 199. I rimska misa ima u kanonu takove uspomene. Battifol, *Leçons sur la Messe* 244).

Ovaj je popis čitao dakon za sv. mise i to u doba mira s ambona. Sv. Jeronim predbacuje nekim kršćanima, što daju darove samo stoga, da se u crkvi čuju njihova imena (Comment. in Ezech. 6, 18). Sv. Ciprijan piše iz progona svojim svećenicima, neka pominjivo bilježe imena palih (*dies eorum, quibus excedunt, annotate, ut commemoraciones eorum inter memorias martyrum celebrare possimus*. Ep. 37).

Ovo čitanje imena raznih osoba u diptisima nije imalo istu svrhu. Mučenici se spominju, da se njima molimo; imena drugih, da se za njih molimo (*Habet ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt; cum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur; pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur. Infuria est enim pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari*. Sv. Aug., *Sermo* 159, 1). Tako je Crkva službeno uvrstila mučenike u diptihe i time priznala da su mučenici. Ovako se moglo spominjati u misi mučenike, dok ih je bilo malo, a kasnije ne, nego se moralo nekoje važnije mučenike izabirati kako i kod popisa pokojnika.

Dakako svaka je crkva za sebe imala svoje diptihe, pa su tako nastali mjesni martirologiji. Takav je ferijalni rimski martirologij iz g. 354., onaj u Toursu (koji je sastavio biskup Perpetuus u V. vijeku), kartaški i gotski kalendarij (od koga imamo ulomak). Tu smo sigurni za »vindictio«. No kada su u karolinsko doba zapadne crkve, osim Španjolske, poprimile rimsku liturgiju, ušao je i popis rimskoga kanona koje u »Communicantes« i koje u »Nobis quoque peccatoribus« s nekim malim dodatkom (Duchesne, 1. c. 172). Mučenici, koje ima rimski kanon, podijeljeni su u dva dijela (zajednički su bl. Djevica, sv. Ivan Krst., apostoli) klera i svjetovnjaka. U prvom su dijelu navedeni pape, biskupi, svećenici, đakoni, eksorciste; u drugom dijelu plemići, puk, djevice, žene u Rimu, Africi i istoku.

Nije lako kazati, koji je kriterij imala Crkva, kada je birala ta imena. Battifol misli, da su ta imena u odnosu s radnjama pape Simaha (498—514), koje je on obavio u njihovim bazilikama ili oratori-

jima ili grobljima. On veli, da je spomenuti popis obavio taj papa. Ovo je teško dokazati. Stalno je ipak ovo: imena nijesu hronološkim redom uvrštena, nego prema posebnim kriterijima izabrana.

2. Godišnjice.

Crkva je službeno pripoznavala godišnjice mučenika, t. j. slavila se sv. misa na grobu dotičnog mučenika. Dapače je Crkva uredila, da se nije smjela čitati sv. misa osim na grobu mučenika. Takav dekret pripisuje »Liber pontificalis« papi sv. Feliksu I. (269—274), ali De Rossi veli da je taj običaj mnogo stariji, i iskopine su dale pravo De Rossiu. Tako imamo indirektni dokaz autentičnosti mučeničkog groba. Na istoku imamo uspomenu ovakove godišnjice već iz druge polovice drugog vijeka u godišnjici sv. Polikarpa († 155), koju su slavili malo iza njegove smrti. O Rimu nemamo spomenika prije III. vijeka. Najstariji kalendar je iz polovice IV. vijeka, a nema spomena o nijednom mučeniku drugog vijeka, kako su bili na pr. sv. Telesfor i sv. Justin. Na godišnjice su mučenika biskupi držali homilije, te su bile i gozbe ili »refrigeria« na grobovima mučenika. (O tome sam pisao u *Römische Quartalschrift* 1915, 221). Slike, uresi, grafiti govore nam o kultu mučenika. Sve nam to pokazuje, da je u najstarije doba Crkva službeno priznavala nekoje pokojnike mučenicima (*vindicatio*).

U doba mira, t. j. od 313. do šestog vijeka, priznavala je Crkva nekoga mučenikom, te njegov kult, oznaku groba bez prekida, ali je takovim priznavala i one, koji su pali u zaborav. Papa je Damaz oživio taj kult, jer je našao mnoge relikvije starih mučenika i ukrasio njihove grobove (*multa corpora sanctorum requisivit et invenit. Liber pontific. I, 212*), pa svojim natpisima potvrdio da je dotično tijelo mučeničko i točno je označio grob dotičnog mučenika. To nam posvjedočuje i papa Vigili (538—569), da je Damaz postavio pjesmu na grob nekih sinova sv. Felicite, a te su grobove Goti uništili (*probat, monstrante Deo... monuit iure coli*).

3. Martyr i confessor.

Sv. Pavao prvi je upotrebio riječ »martyr« za onoga, koji je ubijen za Krista (*Act. ap. 22, 20*). No nijesu svi poginuli, koji su na mukama ostali vjerni kršćanskoj vjeri, nego su umrli kasnije ili u tamnici ili su ih oslobodil. U početku sve su ove zvali mučenicima, pa su ih kao i konzule (*consules designati*) zvali dapače »*martyres designati*« (*Cfr. Tertulijan, Ad martyres I*) one, koji su u tamnici određeni bili za mučeništvo.

No u drugoj su polovici drugog vijeka (g. 177) glasoviti mučenici Lionski bili u tamnici i podnijeli mnogo muka, ali ne htjedoše naslov »mučenika«, jer da taj naslov dolikuje samo onima, koji su u muče-

ničkim mukama i umrli. Oni rekoše, da su samo »ponizni ispovjednici i siromasi« (Eus., Hist. 5, 2, 3). Početkom trećeg vijeka predbacuje Tertulijan Prakseji, što se nazivlje mučenikom, a nije podnio nego malo zatvora u tamnici (de iactatione martyrij inflatus, ob solum et simplex et breve carceris taedium, quando, etsi corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens. Adversus Praxeam 1). Dakle je i kod Latina naslov »martyr« vrijedio samo za one, koji su poginuli za Krista.

Ipak nalazimo i to, da se uveo naslov »confessor« i »martyr« bez razlike za one, koji su dali svoj život za vjeru, ali »confessor« samo za one, koji su bili mučeni ali ne poginuše. Ova razlika nije bila točna u doba sv. Ciprijana (u g. 258). On naime, kada piše nekim kršćanima zatvorenim u tamnici, nazivlje ih »confessor«, ali i »martyr« i oboje skupa.¹ (Ep. 43, 44, 46, 51, 81).

Stalno je u epigrafiji od g. 252—258, i dalje, da naslov »martyr« imaju samo oni, koji su uistinu i poginuli u mukama za Krista. Začudno je doduše, da se u bazilikama ne zove više »martyrium« ono mjesto, gdje je ležalo mučeničko tijelo, nego »Confessio«.

4. »Mučenik« na grobnim natpisima.

Nekoji pisci tvrde, da je potreban natpis »martyr« kod »vindicatio martyris«. To ne stoji. Ne samo da ti pisci ne mogu navesti povjesni dokaz, nego nam natpisi prvih dvaju vjekova jamče protivno. U tim vjekovima naime nema nikada takvog naslova, rijetko se javlja u trećem vijeku, i to u natpisima pape Poncijana, Fabijana, Kornelija i mučenika sv. Jacinta. Kod ploče, koja zatvara grob sv. Kornelija (u. 252.) i sv. Jacinta († 258.) naslov je regbi »martyr« stavljen na dan pokopa, dok je kod druge dvojice nadodan znak kasnije (Nuovo Bollett. 1909, 46). I arheolog Marucchi opaža, da se takova »vindicatio« ne može protegnuti na glasovite mučenike Poncijana i Fabijana, sve kad bi i vrijedila za druge osobe.

Istina je, da je većina natpisa iz prva tri vijeka izgubljena, pa bi možda koji od njih mogao imati taj natpis »martyr« kao »vindicatio«. No sve nam pokazuje, da je i u tom slučaju ta »vindicatio« bila vrlo ograničena. Kako smo gore vidjeli, naslov »martyr« je bio skopčan sa svečanim liturgijskim činima, a to se ne bi usudili privatnici da označe

¹ Commodian piše, da ima mučenika i bez krvi (Instruct. 48: multa sunt martyria sine sanguine fuso). Slično pjeva sv. Pavlin iz Nole o sv. Feliks (Carmen 14, v. 10—13: Martyrium sine caede placet, si prompta faciendi — Mensque fidesque Deo calent — Passura voluntas sufficit et summa est meriti testatio voti).

Papa Damaz zove »confessores« grčke mučenike, pokopane u sv. Kalista. To je jedini slučaj. U Poreču je tako nazvan i mučenik sv. Maur (Nuovo Bollettino crist. 1896, 125). Samo na jednom mjestu nalazim, da sebi netko još živ daje taj naslov »confessor« (Bull. crist. 1864, 31).

na natpisu, a niti je crkvena vlast imala kada u doba progona da označi odmah »martyr« u času pokopa; niti je bilo zgodno, da se to označi u doba progona, kada su sve morali čuvati kao tajnu. Stoga mislim, da je pjesnička pretjeranost ono, što Prudencij stavlja u usta tiraninu (Peristeph. V. 389—392), koji je dao ubiti sv. Vincencija u Seragozi (Iam nunc et ossa ertinxero — Ne sit sepulchrum funeris — Quod plebs gregalis excolat, — Titulunque figat martyr). Tu valja uzeti »figere titulum martyr« kao izraz »nekoga pokopati«.

Drugi je indicij mučeništva bila ampula krvi. O tome nešto поблиže.

5. Ampula i mučenička krv.

10. dec. 1863. upitaše Kongregaciju obreda, je li siguran znak, da se ondje nalazi mučeničko tijelo u grobu, u kome je položena ampula s ljudskom krvlju. Kongregacija je odgovorila, da nije siguran znak sama palma, ali da je dovoljan znak ampula mučeničke krvi. Taj se odgovor oslanja na običaj, što su kršćani spužvama ili rubljem sakupljali krv kod mučenja ili odmah iza njega i polagali su tu krv u grob s mučeničkom u malenoj posudici (ampuli) i to počevši od prve starine, pa su kršćani nalazili te znakove već od IV. vijeka kao »testis passionis« (dokaz mučeništva). O tome pjeva i Prudencij (Peristeph. XI, 141 do 144). Sv. Ambrozije jamči, da je našao u grobovima sv. Vitala i Agrikole u Bolonji čavle, križ i »krv« (sangvinem triumphalem. Patr. lat. 16, 354), a u grobu sv. Gervazija i Protazija u Milanu mnogo krvi (sangvinis plurimum) te je bilo znakova i u grobu (sangvinis tumulus madet: Patr. lat. 16, 1063). Sv. Gaudencij, biskup u Bresciji isto potvrđuje (Tenemus sangvinem, qui est testis passionis. Patr. lat. 20, 963). Liber pontificalis (II, 56) pr. povijeda, kako su našli tijelo sv. Cecilije za Paskvala I. u groblju na via Appia. Tu je papa vidio rublje namočeno krvlju (linreamina martyrii illius sangvine plena). To je opet pregledano g. 1599., kada je njezin grob otvorio kardinal Sfondrati u njezinoj bazilici u Transtevere, kako nam jamči Bosio (Historia passionis s. Caeciliae 157).

I kao što je ampula s krvlju siguran znak mučeništva, nije tako lako upoznati krv u toj ampuli, jer se mnogo ampula sličnih nalazi i izvan grobova i u grobovima za prva tri vijeka; dapače ih nalazimo i u grobovima djece. Još nešto. Konstantinov monogram, natpisi s datumom konsula, narav natpisa regbi se protive e je tu tijelo mučenika. Tu nam može pomoći kemička analiza. I to su arheolozi učinili, te su dali analizirati spomenute ampule. De Rossi je napisao: »Sada možemo znanstveno tvrditi, da je u njima krv« (Roma sotter. III, 717).

F. Grossi-Gondi D. I.

